

220268

ESKİŞEHİR KURŞUNLU
KÜLLİYESİ

22 Şubat 2014

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Çoğunluk Kurşunlu
030896

Doç. Dr. Kasım İNCE

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	220268
Tas. No:	726.2 İNCE

030896

ÇOBAN MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ

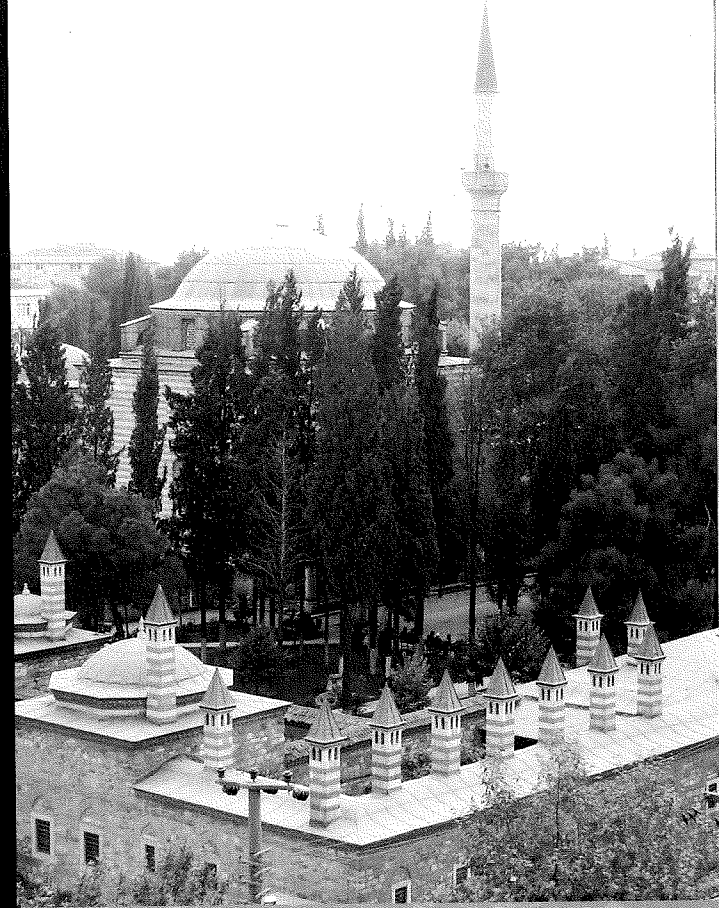
-
- 1 TUBA BAYRAM, Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011

İMAR VE ŞEHİRCİLİK DAİRE BAŞKANLIĞI
Tarihi Mekanlar ve Kent Estetiği Şube Müdürlüğü
2008

HAZIRLAYANLAR
Volkan Şenel, Seyfettin Karaosmanoğlu,
Zeynep Güney, Bahadır Yıldız

www.kocaeli.bel.tr

ÇOBAN
MUSTAFA
PAŞA
KÜLLİYESİ
ÇOBAN
MUSTAFA
PAŞA
KÜLLİYE

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

20- Vat. Turco 39 (XX.)
(Rossi, s. 30)

İnşâ numuneleri, XVI. yy. sonların ait 24 varak, küçük kıt,ada. Bir inşâ numûnesi, Gebze'de imâreti olan Mustafa Paşa'nın (Çoban) Selânik'deki evkafına âit meseleler yazılmıştır.

21 SUDAT 1992

ilim dalı : Mİ

madde : Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

A. Br. : c. VI , s. 492

B. L. : c. , s.

F. A. : c. , s.

M. L. : c. , s.

T. A. : c. , s.

26 AGUSTOS 1991

1048. Aktuğ, İlknur: Gebze Çoban Mustafa Paşa külliyesi / ÇOBAN
İlknur Aktuğ. - 1. baskı. - Ankara, 1989. - VII, 56 S. : III. - MUSTAFA
(Kültür Bakanlığı yayınları ; 1055 : Tanıtma eserleri dizisi ; PAŞA
19) KÜLLİYESİ

Inhaltsang. d. türk. Werkes: Der von Çoban Mustafa Paşa
errichtete Stiftungskomplex in Gebze
ISBN 975-17-0379-4 8 E 7476

03 OCAK 1994

ÇOBAN MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ
SONRA GELEN DOKÜMAN

Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Camisi'nin mermer işleri üzerine çalışma/A
Study on the marble work of the Çoban Mustafa Pasha Mosque at Gebze.
BARAKAT, Heba Nayel. Yüksek Lisans. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1992. 201 s., 88 ref.
Danışman: Prof. Dr. Omur Bakirer. Dili: En.

ALDOĞAN, Ayşen : Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Camii ve Memlûk
etkili bezemesi. *Türkiyemiz*, 13(38), 10.82, 27-38.47 İng. özet. Bib-
liyografya

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

GEBZE

9 MART 1992

Muharir bu yazısında pek mühim bir tarihi sırrı ifşa ediyor:

Başbakanlık arşivinde yeni bulunan bir vesikaya göre Gebzeyi Orhan Gazi yeni baştan kurmuş, burada bir cami yaptırmış, halka ev yerlerini kendisi bedava dağıtmıştır. Fatih Orhan Gazinin kurduğu şehri imar etmiş, Çoban Mustafa Paşa da kurduğu eşsiz ve muhteşem mamuresiyle bu Türk şehri ebetlere kadar Türk kalmaya mahkûm etmiştir.

Ibrahim Hakki KONYALI

Gebze eski sefer ölçülerine göre Usküdar'dan kalkan sivil ve asker yollarının, kervanların birinci merhalesi, ilk duracağı olduğu için Bizanslıların zamanında, İstanbul Türkler tarafından alındıktan sonra Osmanlıların zamanında nüfusuna bir önem taşırdı.

Tarihi coğrafya bilgileri ve mütehasşislerin Gebzenin yerini ve adını tayinde ihtilaf etmişlerdir. Eski Osmanlı kaynaklarında ve arşiv vesikalarında üçüncü harfi yai kaf ile Geybüze, Geybüveyze, Geybüveyze, Geyboyye, Geykivize (1) gibi yazılan bu şehrin yaşayan adı Gebzedir. Latın harfleri kabul edilmeden evvel de iki (k), (b), (v), (z) ve (h) ile yazılır fakat yine de Gebze okunurdu.

Eski vesikalarda ve metinlerde bu günkü yaşayan şekilde yazılışına hiç rastlamadık Şarl Teksiye Gebze adının (Lybissa = Libisa) dan bozulmuş olduğunu kabul ediyor (2).

Milâdın ilk yarısında yaşayan Plutark "Biden de deniz sahilinde yerlilerin Libisa dedikleri bir köy vardır. Rivayet olduğuna göre şu:

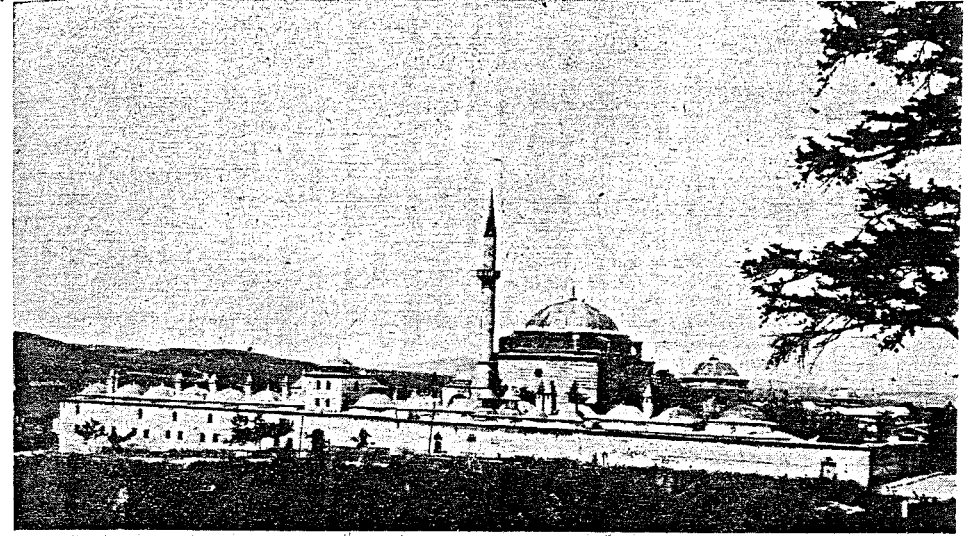

Gebzeyi imar eden Fatih İkinci Sultan Mehmet Hammer de Gebzenin eski Libyssa olduğunu kabul etmiştir (3).

"Anıbal'dan ruh çıktığında vücudunu Libisa toprakları yutacaktır. Saday-i hafifisi buraca müntezir bir kanaattir," diyor. Filhalka yerliler şimdi Gebzenin yakınında bir tepenin sath-i mayilinde ihtiyar ve kadid olmuş bir servinin yakınında milâdın 182 yıl önce ölen Kartacah mağlup serdar Anıbalın mezarı bulunduğunu bir ağız rivayeti halinde naklediyorlar. Fakat bu henüz katı ve ilmi bir şekilde tesbit edilmiş değildir.

Milâdın 79 uncu yılında Vezüvün kulleri altında can veren Plin bu Libisa'dan kendi zamanında artık mevcut olmayan bir şehir gibi bahsediyor. Bizanslı Etiyenne = Etyen burasını bir deniz şehri gibi alıyor. Bundan Libisanın da nize pek yakın olduğu mânası çıkarılmak isteniyor. Milâdın İndici arısında yaşayan Batlamyos = Ptolemeos haritasında şehri kârâya koymuştur. 1555 M. da ölen Pierre Gilles = Piyer jil burasına Dacibysa adını veriyor. Kibett'in haritasında da bu ad Dakibiza şeklinde yer almıştır.

Hammer de Gebzenin eski Libyssa olduğunu kabul etmiştir (3).

Gebzenin Hâkim bir tepesini bir kara diritnotu gibi süsleyen Çoban Mustafa Paşanın muhteşem mamuresi

Şarl Teksiye buşehrin bütün mesafe cetvellerinde bir menzil mahalli olarak gösterilmesine dayanarak Bizans İmparatorluğu zamanında bulunduğuna hükmediyor.

Küçük Asya sahibi Osmanlı tarihini iyi bilmediğini bu vesile ile bir daha göstermiştir. Gebze Bizanslılar zamanında vardı. Osmanlılar zamanında iki gebze "Eski Gebze" ve "Gebze" bulunduğunu tarihî kaynaklar bize haber veriyor. Gebze Hereke, Tavşanlı, Eskişehir, Darıca ve Maltepe gibi birer şato halindeki küçük müstahkem kaleler. 730 H. 1329 M. yıllarında Türkler tarafından feth edilmişti. Orhan Gazi 731 H. 1330 M. de Maltepe önlerinde Bizans İmparatoru Andronikos'u mağlup etmek suretiyle İznik komit körfezinin şimal sahilini süsleyen bu kaleciklerin mukadderatını tayin etmişti. Bununla beraber Bizans serhadi üzerinde bulunan bu hisarcıkların zikzaklı bir ahn yazıları vardır. Tecavüz ve müdafaamı medve cezir dalgaları bu kaleciklere sahip olmasınım kâh Bizanslılara, kâh Türklere bahş etmiştir. Bu yerler Çelebi Sultan Mehmet zamanına kadar bir kaç defa metbu değişmiştir.

Yıldırım Bayezid'in Ankara mağubiyetinden sonra kardeş kavkaları sırasında 810 H. 1403 M. de Şehzade Süleyman Çelebi; yardımını sağlamak için Hereke, Darıca, Eski hisar, Kartal ve Pendik gibi Gebzeyi de Bizans İmparatoruna terk etmişti. Çelebi Sultan Mehmet kardeş kavkalarını bir taraf edip yurdun birliğini ve bütünlüğünü sağlarken vefatından bir sene kadar evvel 823 H. 1420 M. yılında İsmi körfezi sahilindeki kardeşinin Bizanslılara terk ettiği yerleri

ve bu arada Gebzeyi de tekrar Osmanlı sınırları içine aldı.

Bu yerleri Bursada yaptırdığı cami, medrese, imarethane ve sair den müteşekkil olan mamuresine vakfetmiştir. Aşık Paşa oğlu Ahmet Aşık bunları şöyle ifade etmiştir: "Sultan Mehmet Bursada imaret yaptı. Ana bir kaç kâfir köylerin istedi kim vakfedede halk eydür.

Sultanım! Bu deniz kenarında hayli köyler vardır kim kâfir köyleridir. Müslüman vilâyetinin içinde olurlar ve illâ İstanbul'dur dediler. Sorup bildikten sonra üzerlerine leşker gönderdi. Köyün birisi Geybüyzedden öte Herekedir. Kâfiri gördükten asker gelir, hisarını bıraktı, İstanbul'a kaçtı, Biri dahi eski Geybüyzedir. O hayli cenk etti, ama yağma etti ler, aldılar, evlerini Müslümanlara verdiler. Biri dahi Darıcadır. O ahd ile itaat etti. Anı dahi imarete vakfetti, ve biri dahi Pendiktir. Kâfiri kaçıp gitti ve biri dahi Kartaldır onun dahi kâfiri kaçıp İstanbul'a gitti. Elhasnâ kelâm bu deniz kenarındaki kâfir hisarcıkları kim vardır. Şimdiye degim kâh kâfire döner idi ve kâh Müslümana döner idi. Murat Han oğlu Mehmede degim (Fatih Sultan Mehmet) (4)".

Gebzenin Osmanlılarla Bizanslılar arasında kaç defa el değiştirdiği ve bu elden çıkıp girmelerin doğru tarihleri hakkında şimdilik katı bir şey söylemeye imkân yoktur. Makalemizin buraya kadar olan kısmını çoğu matbu olan ve ümm âlemince tanınmış bulunan kaynaklardan derledik. Şimdi de bu güne

(4) Aşık Paşa oğlu, Tevârih-i Al-i Osman sahife 155 ve Aşık Paşa zede tarihi sahife 93.

(1) Cihannüma, Negri, Matbu, Sahife 152, (2) Küçük Asya, Tercüme Cilt 1, Sahife 132.

(3) Devleti Osmaniye Tarihi, Cilt 1, Sahife 14 ve cilt 2, Sahife 147, Not 5.

Tarih Hazinesi, yıl: 1, sayı: 12, s. 590-596, 622 (Temmuz-1951) İstanbul.

Abdullah Atia ABDÜLHAFIZ

Osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire arasında Mimari etkileşimler

(Sanat Tarihi Doktora Tezi) I- Metin. İstanbul - 1994, s. 159-166

İstanbul Üniv. Sos. Bil. Ens. ON: 51235

030896

4- Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii

Banisi, Çoban lakabı ile tanınan Mustafa Paşa'nın aynı zamanda "Boşnak" adı ile de tanındığı ve esas isminin "Gazi Mustafa bin Abdülkerim" olduğu söylenir. Mustafa Paşa, Sadrazam Piri Mehmet Paşa tarafından yetiştirildi. Kapıcıbaşı ve Rumeli Beylerbeyi oldu. Yavuz Sultan Selim tarafından vezirliğe tayin edildi ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde de bu göreve devam etti. Sultan Selim'in kızı Hafisa sultan ile evlenmiştir. Çoban Mustafa Paşa, Kanunî Sultan Süleyman'ın Belgrad seferine katılarak, kalenin teslim alınmasında önemli hizmetlerde bulundu. Rodos seferinde serdar oldu (1522). Rodos kuşatması sırasında Mısır valisi Hayir Bey'in ölümü üzerine Mısır valiliğine Kanunî Sultan Süleyman tarafından tayin edildi⁽²⁷⁵⁾. 14 Kasım 1521'de Kahire'ye gelen Mustafa Paşa, Mısır'da Memlûklü beylerinin Kansu'yu hükümdar yapmak için başlattıkları ayaklanmayı bastırıp asayiş sağlandı. Çoban Mustafa Paşa Mısır'da 9 ay, 20 gün kısa bir süre valilik yaptıktan sonra H. 929/M. 1522'de İstanbul'a döndü veya çağrıldı⁽²⁷⁶⁾. İstanbul'a dönüşünden sonra tekrar ikinci kere vezirliğe getirildi. Mustafa Paşa İstanbul'da vezirken H. 935/M. 1529 Şubatında vefat etti ve Gebze'deki camiin arkasında yer alan türbesine defnedildi.

Caminin Mimari Özellikleri (Res. 259-283)(Çizim: 18).

Çoban Mustafa Paşa camii, külliyeinin tam ortasında yer almaktadır. Tek kubbeli ve tek minareli bir camidir. Kubbeye geçiş tromplardır. Önünde beş kubbeli son cemaat yeri vardır. Dış cephesi sıvasız olan camiin beden duvarı bir sırataş üç sıra tuğla düzeninde almaşık örgüye sahiptir. İç mekânda da zeminden 3.5 m. yüksekliğe kadar renkli mermerlerle düzenlenmiş panolarla kaplanıp, panoların üst

MADDE 100 KULLANILAN
SONRA ÇIKARILIR

1997

BÂNÎ ÇOBAN MUSTAFA PAŞA VE BİR OSMANLI ŞEHİRİ GEBZE

Dr.Fatih MÜDERRİSOĞLU

Sultan I. Selim (Yavuz) (1512-20) ve I. Süleyman (Kanunî) (1520-66) zamanında, önemli devlet görevlerinde bulunan Mustafa Paşa (d.?-öl.1529)'nın aslen Bosna'lı, ya da Arnavut kökenli olduğu ileri sürülür. Boşnak kökenli olması, lâkabından dolayı daha kuvvetli bir ihtimal olarak gözükmektedir.¹

Mustafa Paşa, önce Yeniçeri Ocağı'na alınarak 1514 Çaldıran Seferi'ne katılmış, sonra Saray'da yetişerek sırasıyla, "Kapıcıbaşı", "Beylerbeyi", "Rumeli Beylerbeyliği" görevlerinde bulunmuş, bu makamda iken, sadrazam Pîr Mehmed Paşa'nın isteği ile I. Selim tarafından III. vezirliğe tayin edilmiştir². I. Süleyman döneminin ilk yıllarında da vezirliğe devam eden Mustafa Paşa, 1521 Belgrad Seferi'nde, Belgrad'a Tuna yönünden saldıran kuvvetlere komuta etmiştir. 1522'de, serdar olarak donanmanın başında Rodos Seferi'ne çıkan Paşa, kuşatma sırasında ölen Mısır valisi Hayr-Bay'ın yerine 24 Zilhicce 928 H./17 Aralık 1522'de Mısır valiliğine atanmıştır³. Recep 929 H./ Mayıs 1523 M.'ye kadar, yani 6,5 ay gibi kısa bir süre zarfında, çıkan isyanı bastırması için İstanbul'a dönmüş daha doğrusu geri çağırılmıştır⁴. Bu olayı müteakip II. vezirlik görevini sürdürürken Şaban 935 H./ Nisan 1529 M. tarihinde İstanbul'da vefat etmiş, dolayısıyla kendi adına inşa ettirdiği en büyük vakıf eseri Gebze'deki külliyesinin içinde yer alan türbesine gömülmüştür. Yerine ise Kasım Paşa vezirliğe getirilmiştir.⁵

Tarihimizde "Çoban", "Gazi", "Boşnak", "Damat", "Mısır'lı Paşa", "Polak", "Koca Lala" lâkablarıyla tanınan Mustafa Paşa, bu ünvanlarını çeşitli nedenlerden dolayı almıştır.⁶ Örneğin; doğduğu bölgeye izafeten "Boşnak"; Saray çevresinden evlenmesinden ötürü "Damat"; 1522'de, Rodos Seferi'ne katıldığından dolayı da "Gazi" ün-

vanlarıyla tanınmaya başlayan Paşa, kısa bir süre de olsa Mısır'da bulunduğu için lâkablarına "Mısır'lı Paşa"yı da katmıştır. En yaygın lâkabı "Çoban"ın ise hangi olayın gerekçesi olarak takıldığı belli değildir. "Polak", H.Dernschwam'da, "Koca Lala" da sadece Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde geçmektedir.⁷

1. Hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamadığımız Mustafa Paşa'yı doğrudan, ya da dolaylı olarak ele alan başlıca çalışmalar şunlardır: Mehmed ibn-i Mehmed, **Nuhbetü'l-tevârih ve'l ahbar**, İstanbul 1276/1859-60; Peçevi İbrahim, **Peçevi Tarihi**, İstanbul 1281/1864; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, İstanbul 1312/1894; Osman Ergin, **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı**, İstanbul 1936; İ.Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul 1947-61; İ.H.Konyalı, "Gebze", **Tarih Hazineleri**, 12 (1951); M.Tayyip Gökbilgin, **Edirne ve Paşa Livası**, İstanbul 1952; S.Eyice, "Svilengrad'da Mustafa Paşa Köprüsü (Cisr-i Mustafa Paşa) **Belleten**, 28/112(1964); A.Kuran, **Mimar Sinan**, İstanbul 1988; A.Özcan, "Mimar Sinan'ın Sipariste Bulunanlar", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, İstanbul 1988; İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1988; A.Sevim-Y.Yücel, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1989.
2. İ.H.Danişmend, **a.g.e.**, C.II, s.11.
3. **A.g.e.**, C.II, s.71-72,77-87,99-102.
4. İ.H.Uzunçarşılı, **a.g.e.**, C.II, s.316-17.
5. Mehmed ibn-i Mehmed, **a.g.e.**, s.46; Peçevi, **a.g.e.**, C.I, s.132; Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, C.IV, s.372; M.Sözen vd., **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul 1975, s. 164; G.Goodwin, **A. History of Ottoman Architecture**, London 1971, s.189.
6. İ.H.Danişmend, **a.g.e.**, C.II, s.454; S.Eyice, "Svilengrad...", s.729-56; Baltacı, **XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul 1976, s.320.
7. F.Babinger, **Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)**, München-Leipzig 1923, s.22-23; H. Dernschwam, **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü** (çev.Y.Önen), Ankara 1988, s.209; Evliya Çelebi, **Seyahatnâme** (Rumeli-Solkol ve Edirne), (haz.İ.Parmaksızoğlu), Ankara, s.2411-42.

GEBZE'DE

ÇOBAN MUSTAFA PAŞA CAMİİ ve MEMLÛK ETKİLİ BEZEMESİ

030896

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

AYŞEN ALDOĞAN
SANAT TARİHÇİSİ

Fotoğraflar: Y. Mimar M. ERDAL EREN

Osmanlı İmparatorluğunda önemli yollar üzerindeki konak yerlerine menzil, bu menzillerde yapılan külliyeleere de menzil külliyesi adını vermek bir gelenek olmuştur. Menzil külliyesi, öteki külliyeleer gibi pek çok yapı tipini guruplandırdıktan başka, yolcuları barındıran odalar, at ve develerin dinlenip bakılması için ahırları da bünyesinde bulunduruyordu. Kervanlarla yolculuk, hayvanlarla da nakliyat yapıldığı devirlerde sabahleyin İstanbul'dan hareket eden yolcular öğleyi «Kartal»da, geceyi

Gebze'de geçirirlerdi İzmit'ten kalkan yolcular ise öğleyin Derbent'te, akşam da Gebze'de konaklamak zorundaydı. Devrinin önemli bir konaklama tesisi olan Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, gösterdiği mimari düzen ve fonksiyonu bakımından menzil külliyelerinin en başarılı örneklerinden biridir. Külliye yapıtıran ve «Çoban» lâkabı ile şöhet bulan Mustafa Paşa'nın aynı zamanda «Damat», «Boşnak» lâkabları ile de tanındığı ve asıl isminin «Gazi Mustafa Bin Abdülkerim» olduğu söylenir(1).

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

GEBZE ÇOBAN MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ'NDEKİ DARÜŞŞİFA(?)

Nermin Ersoy, Tolga Güven*

11 EYLÜL 2007

İstanbul'a 45 km. uzaklıkta olan Gebze, Kocaeli'ne bağlı bir ilçedir. Gebze'nin İstanbul öncesi ve sonrasındaki ilk konaklama (menzil) yerinde, Bağdat Yolu üzerinde ve Anadolu'ya doğal geçiş bölgesinde bulunması, onun antik çağlardan beri önemli bir yerleşim merkezi olmasına neden olmuştur(1,2,3,4).

Gebze'nin bilinen en eski adı *Lybissa*'dır(5). Bitinya, Roma, Bizans, Arap, Anadolu Selçuklu, Haçlı, Latin ve Osmanlı akınlarına ve uygarlıklarına sahne olmuş ve ilişkili olarak *Dakibyza*, *Geybüveyze*, *Geğbuze*, *Gekbüze* ve *Gebize* gibi isimlerle anılmıştır. Ancak Kocaeli Livası tahrir defterinde Yeni Gebze'nin on dördüncü yüzyılda Orhan Gazi (1326-1362) tarafından kurulduğu bildirilmektedir(1,4,6,7,8,9).

Menzil külliyelerinin en değerli ve güzeli olarak kabul edilen Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çoban lakabıyla tanınan Mustafa Paşa, *gazi*, *boşnak*, *damat*, *Mısır'lı paşa*, *polak* ve *koca lala* gibi lakaplarla da anılmaktadır. Aslen Arnavut olan Mustafa Paşa ocaktan yetişme bir askerdir. İznikmit Yeniçeri Ocağında Sekbanbaşılık, Silahdarlık, Rumeli Beylerbeyliği, Mısır Valiliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman'a II. Vezirlik yapmış olan Mustafa Paşa, Yavuz Sultan Selim'in kızı Hafsa Sultan'la evlenmiştir. Gebze, Eskişehir, İstanbul-Rumelihisarı, Edirne, Galata, Seyitgazi, Silistre, Üsküp, Silistre'de çeşitli hayır eserleri yaptırmıştır. 1529 (935) yılında İstanbul'da ölen Çoban Mustafa Paşa Gebze'deki külliyyede bulunan türbesine gömülmüştür(1,3,4,6,7,8,10, 11,12,13,14).

Memlük tarzı süslemeleri, kesme taş işçiliği ve tahta oymacılığı ile dikkat çeken Çoban Mustafa Paşa Külliyesi sanat tarihi açısından birinci derecede öneme sahip bulunmaktadır. Anadolu'ya ve İran'a giden kervanların, hacı adaylarının ve doğu yönüne yapılan seferlerde orduların buradan geçmesi nedeniyle külliyenin bu kalabalığın ihtiyaçlarını karşılayabilecek büyüklükte yapılmasına neden olmuştur(1,4,6,8,11,14).

12402 m²'lik bir alanı kapsayan külliyenin adının Tuhfetü'l-mi'marin, Tezkeretü'l-ebniye ve Tezke-retü'l-bünyan'da geçmesi, eserin Mimar Sinan'a ait olduğunu düşündürmektedir(10,1,6,8,3, 11,4). Ancak külliyenin inşa tarihleri buranın Mimar Sinan tarafından yapılabilmesi için erken bulunmaktadır. Bu nedenle dönemin mimar başı Acem Ali tarafından ya da Evliya Çelebiye göre Mimar Sinan'ın baş kalfası Hüsam Kalfa tarafından yapıldığı bildirilmektedir (1,6,15,14,16,5). Bununla birlikte külliyenin tarih içinde pek çok kez onarım geçirmiş olması, onarımı yapanın veya planını değerlendirenin Mimar Sinan olduğu fikrini desteklemektedir(1,3,4,8,11,14,15,17).

Üç tarafı binalarla çevrili olan külliyenin kapısı eski Türk geleneğine uygun olarak güneşin doğduğu tarafa doğru açılmaktadır. Külliye; cami, türbe, medrese, imaret, tekke, kütüphane, darüşşifa, paşa odaları, kervansaray ve çarşı içinde bulunan hamamdan meydana gelmektedir. Yapılar dikdörtgen bir avlu üzerinde camiye üç taraftan çevrelemektedir. Cami avlusuna üç kapıyla girilmek-

* Kocaeli Üniv. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, TÜRKİYE. e-mail: ersoyne@turk.net; t_guven_2000@yahoo.com

Mimar Sinan hakkındaki sempozyumların zannediyorum ki bu anlama sürecine büyük katkısı olacak, tabii ki altı çizilerek vurgulanması gereken bir hususta, bu gibi sempozyumlarda sunulacak olan tebliğlerin bu ana amaca yönelik olması mecburiyettir.

Değerli konuklar kültür denilen yapının önemli öğelerinden bir tanesinin mimarî olduğu şüphesizdir. Mimarî mirasa sahip çıkılması da o açıdan kültürümüze sahip çıkmanın önemli araçlarından bir tanesi olarak zannediyorum düşünülmeli gerekir. Üstelik de en çok görünen, insanlar tarafından kolay kavranabilen, kolay anlaşılabilen bir kısımdır. O halde Millî Birliğe giden yol kültür bilincinden, o da zannediyorum ki mimarî kültürümüze, mimarî eserlerimize sahip çıkmaktan, bunların yaratıcılarına sahip çıkmaktan geçmektedir. İşte bu sebepten biz Mimar Sinan'ı birkaç yönüyle Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak ayrı ayrı yönlerinden yaklaşılarak yaşatmaya, anlamaya çalışıyoruz. Bir tanesi Sinan gibi bir dehanın, sadece mimar olarak anlaşılmasından doğan mecburiyet, ama onun yanında millî birliğimizin en önemli ve teşvik unsurlarından veya sağlam unsurlarından bir tanesi olan mimarî yapıya vardırarak en önemli en şahaser eserleri yaratmış olmasından dolayıdır. Bu sebeple Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak 1988 içinde başlattığımız, 1989 yılında ve belki ileriki yıllarda devam edilecek olan iki program vardır. Önümüzdeki haftalarda bunların detayları açıklanacaktır. Bir tanesi daha vulgarize edilmiş bir isim altında "bizim şehrimiz" adı altında, bir yerde mimarî geleneklerimizi korumak, fakat çağdaş normlar altında da onları yorumlamak amacına yönelik ve doğrudan doğruya sokaktaki insanımıza mimarî bilinci, dolayısıyla millî birliğe giden yoldaki bilinci aşılamak amacına yöneliktir. İkinci program ise belki daha çarpıcı, hatta tabiri uygunsuz sivri görülebilir. Mimarînin anlaşılabilmesi bu yönde insanlarımızda bilinç oluşabilmesi, iyinin, güzelin, doğru anlaşılabilmesi kadar belki ondan da daha önemlisi, kötünün çirkinin görülmesine ve o konuda bir bilinç oluşmasına bağlıdır. Dolayısıyla insanlarımızın hergün muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından her türlü nesnenin iyisinin tanıtılmaya uğraşıldığı dünyamızda tam tersine bir yaklaşım yaparak kötü mimarînin tanıtılmasının da zannediyorum bu bilincin yaratılması konusunda önemli bir enstrüman olabileceğini düşündük.

Bu konuda da bir yarışma düzenleniyor. Önümüzdeki haftalarda bunların ayrıntıları kamuoyunda açıklanacaktır.

Bu sempozyumu düzenleyenlere huzurlarınızda tekrar teşekkür ediyorum. Sempozyumda sunulacak bildirilerin demin bahsetmiş olduğum iki amaca da yönelik olduğu inancını burada tekrarlayarak, hepinize tekrar hoşgeldiniz diyor saygılarımı sunuyorum efendim.

Yay. Haz. Azize AKTAŞ-YASA

ULUSLARARASI MİMAR SİNAN

SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

(Ankara, 24-26 Ekim 1988) Ankara-1996, s.19-26 . DN: 57642

SİNAN YAPISI OLARAK BİLİLEN GEBZE ÇOBAN MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İLKNUK AKTUĞ*

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde, menzil yolları üzerinde konaklama işlevli mekanların ağırlık kazandığı külliyelerin yapıldığı görülmektedir. İstanbul'un Anadolu ile bağlantısını sağlayan yol üzerinde, Gebze'deki 1523/1524 tarihli Çoban Mustafa Paşa Külliyesi de bu menzil külliyelerinden biridir. Yapı topluluğu cami, medrese, türbe, kütüphane, hankâh, tabhâne, imaret ve kervansaraydan oluşmaktadır (şekil 1). Oldukça belirgin çizgisel bir yerleşme düzenine sahip olan külliyein ortasında geniş bir avlu, avlu içinde de kervansaray girişi ile aynı aks üzerinde şadırvan, cami ve türbe bulunur. Avlunun doğu, batı ve kuzey sınırlarında çizgisel olarak külliyein diğer yapılarının dizilmesiyle oluşan geometrik düzen, doğu kanatta bu gelişmeye dik yerleştirilen medrese ile bir dereceye kadar bozulmakta ise de, külliyein dış sınırlarında belli bir dörtgen elde edebilme amacıyla bu yönde medresenin doğu cephesine dayanan avlu duvarıyla medrese ve tabhâne önüne dış avlular yapılmıştır. İç avluda da caminin kuzey cephesinden başlayan, doğu ve batı kanatlarda dar birer geçit bırakarak türbe ve hazireyi içine alan bir bölünmeye gidilip hazire ile doluşım alanları ayrılmıştır.

Külliyein üç girişi bulunmaktadır. Ana giriş batıda kütüphanenin altındadır. İkinci giriş külliyein kuzeyinde, kervansaraya ve oradan bir geçiş holü ile avluya açılan kapıdan, üçüncü ise güneydeki kapıdan hazire ile medrese arasındaki dar geçitten geçerek avluya açılır.

Mimar Sinan'ın hassa mimarbaşı olmasından önce cami ve medrese kitâbelelerine göre 1523/1524 yıllarında inşaatı biten yapı topluluğunun Sinan yapılarının listelerinin bulunduğu yazmalarda adının geçmesinden ötürü yıllardır külliye inşaatında Sinan'ın katkısının ne olduğu konusu mimarlık tarihi alanında çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Mimar Sinan'ın eserlerinin verildiği bütün yazmalarda Çoban Mustafa Paşa Külliyesinin adı geçmektedir. Tuhfetü'l-Mî'mârîn,¹ Tezkiretü'l-Ebniye² ve Tezkiretü'l-Bünyân'ın Ahmet Cevdet neşri³ ile Ali Emîrî⁴

* Y. Mimar, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı araştırma görevlisi.

¹ R. M. Meriç, "Tuhfetü'l-Mî'mârîn", *Mimar Sinan, Hayatı, Eserleri*, Ankara 1965, s. 25, 34, 37.

² R. M. Meriç, "Tezkiretü'l-Ebniye", *Mimar Sinan, Hayatı, Eserleri*, Ankara 1965, s. 80, 96, 107.

³ Ahmet Cevdet, *Tezkiretü'l-Bünyân*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1315, s. 30, 35, 39.

⁴ Mustafa Sai Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyân*, Fatih Ali Emîri Kütüphanesi, yazma no: 921, s. 9a, 12b, 14b.

MARDE KİTAP KAVRUKTAN
SONRA GİLEN ÇİZİMİN

720 95607
KCU-M

Göban Mustafa Paşa Külliyesi (30896)

MARUZ
SULU

GEBZE ÇOBAN MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ

Öğr.Gör. İlknur ERBAŞ*

GİRİŞ

Gebze, Kocaeli iline bağlı ve İstanbul'a 45 km uzaklıkta eski bir yerleşim merkezidir. Bağdat yolu üzerinde olması ve Anadolu geçiş noktasında bulunması, eski dönemlerde de bu yerleşim alanını önemli bir merkez haline getirmiştir. Bitinya Krallığından başlayıp Osmanlılara kadar uzanan süreç içerisinde bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Gebze'de günümüze kadar korunula gelmiş yapıtlara rastlamak ta mümkündür. Bu çalışmada Gebze'deki önemli yapıtlardan birisi olan Osmanlı dönemi eserlerinden Çoban Mustafa Paşa Külliyesi hakkında bilgi sunulacaktır. Ayrıca, eserin mimarı üzerinde yapılan tartışmalar da bu çalışma içerisinde ortaya konulacaktır.

Gebze'nin içinde bulunduğu körfez bölgesi M.Ö.500-490 arası bölgeye Trakyalıların egemen olduğu Perslerin Yunanistan üzerine yürüdükleri M.Ö.480-479 da genellikle körfezin güney kıyıları Trakyalıların elinden çıkıp Perslerin eline geçti. Daha sonra Kocaeli yarımadasının Astakos şehri hariç tamamına yakın bölümü Bitinyanlar'ın eline geçerek M.Ö. 270 yılında Nicoment tarafından Bitinya krallığına katılmıştır. (Gebze 2000, 2000) İlk çağlarda adına Libyssa olarak rastladığımız Gebze'nin bu adının Luvi dilinden yada onun yakınlığı olan daha sonraki bir Anadolu dilinden 'ssa' bitişinden anlaşılıp, buna göre ortaçağda kullanılan Kıbyzal/Kybisa adının öz biçiminde Bibyssa olma olasılığı söz konusudur.. (Tuğracı,1985; s.132) Dakibysa ismi zamanla

* Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanı.

Gebze, Chivia, Gavize, Dschebse, Dschebise, Gebizehb şekillerini almıştır. Bu isimlerin tamamının Libssa'nın değiştirilmiş biçimi olduğu akla gelmekte ve ilk isminin Libissa veya Lybissa olduğunu sanılmaktadır. (Teksier, 1340; 132) Yörede yapılan araştırmalarda tarih öncesine ait önemli buluntulara pek rastlanmamıştır. Kutluca tümülüsü Prof.Dr.Arif Müfit Mansel tarafından araştırılmış ve mezar M.Ö.4. y.y. yarısına tarihlendirerek Trakya mezarı ile bağlantısı olabileceği yargısına varılmıştır. Bununla beraber Bthynia bölgesindeki araştırmalarda Prof.Dr.Kılıç Kökten ve Prof.Dr.Şevket Aziz Kensu bazı höyüklerle rastlamışlardır (Yücel ; 1988). Bunlar İznik gölünün kuzeyindeki Yöğücek, Hecektepe ve Tepecik Höyükleridir. Bthynia'nın Kocaeli yöresindeki yerleşme Kalkolitik dönemde (M.Ö.5000-3000) başlamış olup bunu Ege Göç Kolonileri(M.Ö.1200-800), Frigler (M.Ö. 800-628), Lidyalılar(M.Ö.600-546), Persler(M.Ö.546-334), Helenik dönem (M.Ö.334-326), Bithynia Krallığı, (321-74), Roma (M.Ö.74-m.s.395) ve Bizans (M.S.395-1378) dönemleri izlemiştir.Bizans egemenliği sırasında da zaman zaman Arap saldırılarına ve haçlı istilalarına maruz kaldığı bilinmektedir.(Yücel ; 1988)

Külliye ye adını vermiş olan Çoban Mustafa Paşa aslen Bosnalı olup doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir.(Yücel; 1988) Mısır fethinden sonra 2.valisi olunca (14 Aralık 1522'den 27 Mayıs 1523'e kadar valilik yapmıştır. Yeniçeri ocağından yetişen Mustafa Paşa Rumeli Beylerbeyliğinden sonra Yavuz Sultan Selim zamanında Vezir olmuştur (Özcan, s.137)Yavuz Sultan Selim'in kızı Hafsa Sultanla evlenmiş olduğu için "damat", devşirme olduğunu için ise "Boşnak" lakabıyla da anılmaktadır.

Belgrat ve Rodos seferlerine çıkıp Rodos seferi sonrasında ölen Mısır Valisi Hayr-Bay'ın yerine Mısır valiliğine atanmıştır.Mısır'a tayin olan Mustafa Paşa vergileri arttırma yoluna girmiştir. Bunu fırsat bilen Çerkezler (tekrar Memlük devletini kurmak için) ayaklanmışlardır. Meydana gelen kargaşayı bastırabilmişide isyana sebebiyet verdiği gerekçesiyle tekrar İstanbul'a çağırılmıştır.Bu olaylar sonrasında emekliye ayrılmaya karar veren Mustafa Paşa emekliliğinde Gebze'ye çekilerek kendi adını verdiği külliyesini yaptırmıştır (Öztüre,1969; 184).

Anadolu'yu İstanbul'a bağlayan aynı zamanda hacı adaylarının ve yine İstanbul'dan Anadolu'ya giden ordunun uğrak yeri olan Gebze'de yapılan külliye bir menzil külliyesi olup İstanbuldan sonraki ilk menzilde yapılmıştır(Yücel; 1988; 36). Külliye 2.Selim zamanında yaptırılan 2.büyük eserdir.Ordu ve hacı adaylarının uğrak yeri olan külliye bu